

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
Του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης**

σε συνεργασία με το

**ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της
ένταξης»**

**«ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ
ΜΕΤΡΙΑ ΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΗΡΙΑ»**

**«ENVIRONMENTAL EDUCATION PROGRAMMES FOR STUDENTS WITH
MODERATE INTELLECTUAL DISABILITY»**

της Μπέλεση Μαρίας

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

- 1. ΚΟΡΡΕ ΕΙΡΗΝΗ - ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΣΤΟ ΤΕΦ ΔΠΘ**
- 2. ΛΟΥΚΕΡΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ-ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΣ ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ ΣΤΟ Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»**
- 3. ΚΑΡΑΜΠΑΤΖΑΚΗ ΖΩΗ - ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΗ ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ ΣΤΟ Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»**

Αθήνα

2019

Περίληψη

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και η Ειδική Αγωγή αποτελούν δύο κλάδους της εκπαίδευσης, οι οποίοι συσχετίζονται, καθώς επιδιωκόμενος στόχος τους είναι να καλλιεργήσουν στους εκπαιδευόμενους βασικές αρχές, αξίες, στάσεις ζωής και το σεβασμό στο «διαφορετικό». Οι σύγχρονες παιδαγωγικές απόψεις υποστηρίζουν ότι τα άτομα με μέτρια νοητική αναπηρία δεν στερούνται σε τίποτα από τα άτομα τυπικής ανάπτυξης ως προς την ικανότητα επίλυσης περιβαλλοντικών θεμάτων, λειτουργώντας ως ενεργοί πολίτες. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, λοιπόν, συνιστά μια δίοδο για τα άτομα με αναπηρία για την κοινωνική τους ενσωμάτωση, την αποδοχή και την ενεργή δράση, προάγοντας την ευαισθητοποίηση σχετικά με το περιβάλλον. Εκτός, όμως, από την κοινωνική ενσωμάτωση, η περιβαλλοντική εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο εκπαίδευσης για τους μαθητές με μέτρια νοητική αναπηρία και γενικότερα με ειδικές ανάγκες, προκειμένου να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους και να βελτιώσουν τα γνωστικά τους ελλείμματα μέσω ενός εναλλακτικού τρόπου μάθησης. Κρίνεται, λοιπόν, αναγκαία η εξέταση της χρησιμότητας των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης ως μέσο εκπαίδευσης για τους μαθητές με μέτρια νοητική αναπηρία. Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να διερευνηθούν τα οφέλη που αποκομίζουν οι μαθητές με μέτρια νοητική αναπηρία μέσω ενός περιβαλλοντικού προγράμματος και να εστιαστεί στο κατά πόσο τα αναλυτικά προγράμματα τόσο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης όσο και των μαθητών με μέτρια νοητική αναπηρία συνάδουν ως προς τους στόχους, τη μεθοδολογία και την αξιολόγηση, όπως αναφέρεται και στους δύο τομείς. Επίσης και προς την κατεύθυνση αυτή επιχειρήθηκε μια προσπάθεια να διερευνηθούν από τη διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία η σχέση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με την ειδική αγωγή και μέτρια νοητική αναπηρία ταυτόχρονα.

Λέξεις κλειδιά: Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Ειδική Αγωγή, Μέτρια Νοητική Αναπηρία, Αναλυτικά Προγράμματα ειδικής αγωγής, επίλυση προβλήματος, project, επισκόπηση πεδίου

Abstract

Environmental Education and Special Needs Education are two related disciplines of education, as their goal is to cultivate basic principles, values, attitudes of life, and respect for the “different” to their students. Modern pedagogical views argue that persons with moderate intellectual disabilities are not deprived of any of the typical growth person to participate as active citizens to solve environmental issues. Environmental Education, therefore, is a way to social inclusion, acceptance and active action by promoting awareness of the environment. But, besides social inclusion, environmental education can act as a tool in educating students with moderate intellectual disabilities and generally students with special educational needs in order to develop their skills and improve their cognitive deficits through an alternative way. It is, therefore, necessary to examine the usefulness of environmental education programs as a means of teaching children with moderate mental disabilities. The purpose of this research is to investigate the benefits that an environmental program can offer to students with moderate intellectual disability and to focus on whether the curricula of both environmental education and students with moderate intellectual disabilities are consistent with the objectives, the methodology and the evaluation as mentioned in both areas. Finally, an attempt has been made to investigate from international and Greek literature the relationship between environmental education, special education and moderate intellectual disability at the same time.

Key Words: Environmental Education, Moderate Intellectual Disability, Curricula of Special Education, problem solving, project, field trip

Βιβλιογραφία

- Ahmad, A., Adiat, T., Ghazali, M., & Omar, S. (2014). Number counting among students with mild intellectual disability in Penang: A case study. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 377-383.
- Αλεξιάδης, Α. (2016). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Άτομα με Νοητική Αναπηρία. Εφαρμογή προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας Κεντρικής Μακεδονίας. Στο Α. Γεωργόπουλος, Α. Δημητρίου, & Γ. Μαλανδράκης (Επιμ.), *ΕΛ.Ε.ΕΤ.Π.Ε.Α. - Ελληνική Επιστημονική Εταιρεία Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την Αειφορία*, (σσ. 5-7). Θεσσαλονίκη.
- Anstotz, C. (2009). *Βασικές αρχές της Παιδαγωγικής για τα νοητικά καθυστερημένα άτομα* (5 εκδ.). Α. Ζώνιου-Σιδέρη (Επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Απόφαση του Συμβουλίου 93/136 ΕΟΚ. (1993).
- Αρμπάζης, Α. (2015). "Του θυμαριού τ' αρώματα, βασιλικού τραγούδια" .Ανάπτυξη, εφαρμογή και αξιολόγηση περιβαλλοντικού προγράμματος σε μαθητές με νοητική αναπηρία με θέμα τα αρωματικά φυτά της Ελλάδας. *Ελληνική Επιστημονική Εταιρεία Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την Αειφορία*, (σσ. 11-13).
- Βασιλείου, Γ. (1998). *Τα εκπαιδευσιμα νοητικά καθυστερημένα παιδιά και έφηβοι*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Björklund, C., & Ahlskog-Björkman, E. (2017). Approaches to teaching in thematic work: early childhood teachers' integration of mathematics and art. *International Journal of Early Years Education*, 2(25), 98-111. doi:10.1080/09669760.2017.1287061
- Bloom, B. S., & Kratwohl, D. R. (2000). *Ταξινομία διδακτικών στόχων .Τόμος Α- Γνωστικός Τομέας*. Μετάφραση: Α. Λαμπράκη-Παγανού. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.
- Boat , T., & Wu, J. (2015). *Mental Disorders and Disabilities Among Low-Income Children*. Washington, DC: THE NATIONAL ACADEMIES PRESS.

- Γκίρμπας, Π. (2011). Σχεδιασμός και υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στις σχολικές μονάδες. *Φυσικές δραστηριότητες στο δάσος και το βουνό: αναψυχή, υγεία και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση*, (σφ. 8). Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Κ.Π.Ε.) Ποροΐων.
- Δασκολιά, Μ., & Δήμος, Α. (2014). Περιβαλλοντική εκπαίδευση και δημιουργική σκέψη. Αντιλήψεις εκπαιδευτικών για τις έννοιες και τη μεταξύ τους σχέση. *Τόπος και Τοπίο: Ερμηνεύοντας το Περιβάλλον στο Ελληνικό Σχολείο*. ΚΠΕ Καστοριάς.
- Dettmer, P., Thurston, L., & Dyck, N. (2005). *Consultation, collaboration and teamwork for students with special needs*. Boston.
- Δημακοπούλου, Μ. (2010). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.) και Ειδική Αγωγή (Ε.Α) στο σημερινό σχολείο: κοινοί ορίζοντες. "Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Το σταυροδρόμι της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη". Σε Ε. Καΐλα, Α. Θεοδωροπούλου, Γ. Δημητρίου, & Α. Ξανθάκου (Επιμ.), *5ο Συνέδριο της Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε.* Ιωάννινα.
- Δημητρίου, Α. (2005). *Αντιλήψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για περιβαλλοντικά ζητήματα*. Αθήνα: Ατραπός.
- Δημητρόπουλος, Ε. (1999). *Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, Οδηγός του αξιολογητή*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Διαμαντοπούλου, Χ., & Δουσόπουλος, Σ. (2015). Δύο συνεργαζόμενα Περιβαλλοντικά Προγράμματα Ειδικής Αγωγής. *Πρακτικά 7ου Πανελληνίου Συνεδρίου ΠΕΕΚΠΕ*. Βόλος.
- Δίτσιου, Μ. (2002). *Αξιολόγηση του προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης Πρώτη Γνωριμία με τους Φυσικούς Πόρους: από την παραγωγή στην κατανάλωση*. Δημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ελλάδα. Ανάκτηση από <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/21776#page/104/mode/2up>

- Dominguez, L., & Schilling, M. (2013). Connecting Students with Special Needs to the Environment. *Green Teacher* .
- Downing, J., & Eichinger, J. (2003). Creating learning opportunities for students with severe disabilities in inclusive classrooms. *Teaching Exceptional Children*, 36(1), 26-31.
- DSM-IV. (1994). *American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual* (4th εκδ.). Washington DC: American Psychiatric Association.
- DSM-V. (2013). *American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual* (5th εκδ.). Washington DC: American Psychiatric Association.
- Ευγενιάδου, Ε., & Αλευριάδου, Α. (2014). Στάσεις και πρακτικές εκπαιδευτικών που υπηρετούν σε ειδικά σχολεία για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Σε Κ. Μαλαφάντης, Β. Παπαδοπούλου, Σ. Αυγητίδου, Γ. Ιορδανίδης, & Ι. Μπέτσας (Επιμ.), *9ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ Ελληνική Παιδαγωγική & Εκπαιδευτική Έρευνα*, (2),(σσ. 1126-1138). Παιδαγωγική Σχολή Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.
- Ζυγούρη, Ε. (2005). *Αξιολόγηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης: Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Ζώνιου- Σιδέρη, Α. (2011). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*. Αθήνα : Πεδίο.
- Faber Taylor, A., & Kuo, F. (2011). Could Exposure to Everyday Green Spaces Help Treat ADHD? Evidence from Children's Play Settings. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 3(3), 281–303. doi:10.1111/j.1758-0854.2011.01052.x.
- Faber Taylor, A., & Kuo, F. (2009). Children With Attention Deficits Concentrate Better After Walk in the Park. *Journal of Attention Disorder*, 12(5), 402-409. doi:10.1177/1087054708323000.

- Fox, P., & Avramidis, E. (2006). An evaluation of an outdoor education programme for students with emotional and behavioural difficulties. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 8(4), 267-283. doi:10.1080/13632750300507025
- Groupe de recherche Littoral et vie. (χ.χ.). Environmental Problem Solving. *Water Monitoring Youth Portal*. Ανάκτηση από http://www.g3e-ewag.ca/documents/fiches_pedagogiques/fiche7_ang.pdf
- Henley, M., Ramsey, R.S., & Algozzine, R.F., (2006) *Characteristics of and strategies for teaching students with mild disabilities* (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Hussein, H. (2010). The influence of Sensory Gardens on the Behaviour of Children with Special Education Needs. *Asia Pacific International Conference on Environment-Behaviour Studies*. Grand Margherita Hotel, Kuching, Sarawak, Malaysia.
- I.U.C.N. (1970). *International Working Meeting on Environmental Education in the School Curriculum*. Carson City- Nevada, U.S.A.
- Idrees, S., & Faize, F. (2014). Improving adaptive skills in a child with mental retardation: a case study. *International Journal of Academic Research*, 6(3), 265-268. doi:10.7813/2075-4124.2014/6-3/B.39.
- Καϊδαντζή, Ε. (2009). *Σχολική ένταξη και εκπαίδευση μαθητών με νοητική υστέρηση: Οι απόψεις των ειδικών εκπαιδευτικών*. Δημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ελλάδα.
- Καραντάνος, Γ. (1992). *Σημειώσεις ψυχοπαθολογίας*. Αθήνα.
- Κάτση, Χ., & Ζαχαρίου, Α. (2013). *Η εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη ως παιδαγωγικό πλαίσιο στη δημοτική και προδημοτική εκπαίδευση*. Κύπρος. Ανάκτηση από http://www.moec.gov.cy/dkpe/chrisimo_yliko/chrisimo_yliko_vivlio.pdf.
- ΚΕΠΕ ΚΟΖΑΝΗΣ. (χ.χ.). *Κέντρο Περιβάλλοντος Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας*. Ανάκτηση από <http://www.kepekozani.gr/peribalon/arxes.pdf>.

- Kirk, S., Gallagher, J., & Anastasiow, N. (2003). *Educating Exceptional Children*. Boston. HM co.
- ΚΠΕ Καστοριάς. (2008). *Εκπαιδευτικό υλικό για την ΠΕ για τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Ανάκτηση από <http://kpe-kastor.kas.sch.gr/kpe/se/specialeducation/eea.pdf>.
- Lappa, C., Kyparissos, N., & Paraskevopoulos, S. (2011). Teaching conversation in small groups of children and adults with moderate and severe mental retardation. *European Journal of Behavior Analysis*, (12), 249-262. doi: 10.1080/15021149.2011.11434368.
- Lappa, C., Kyparissos, N., & Paraskevopoulos, S. (2016). Teaching through the environment children and adults with moderate or severe mental retardation. *Journal of Research and Method in Education*, 6(1), 70-83. doi:10.9790/7388-06127083.
- Lappa, C., Kyparissos, N., & Paraskevopoulos, S. (2017). Environmental Education at the Special School: Opinions of Special Education Teachers. *Natural Sciences Education. Journal of Natural Resources and Life Sciences Education*, 46(1), 1-10. doi:10.4195/nse2017.02.0004.
- Lappa, C., & Mantzikos, C. (2019). Teaching social skills in small groups of children with multiple disabilities: motor and intellectual disabilities. An intervention program. *European Journal of Special Education Research*, 4(1), 57-77. doi: 10.5281/zenod.
- Λάππα, Χ., Μαντζίκος, Κ. & Παρασκευόπουλος, Σ. (2019). Η Συμβολή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Εκπαίδευση των Παιδιών με Αναπηρίες ή/και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες: Οι Απόψεις των Εκπαιδευτικών. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 8(1), 1-16. doi: 10.12681/hjre.19473.
- Luckasson, R., Borthwick-Duffy, S., Buntinx, W.H.E., Coulter, D.L., Craig, E.M., Reeve, A., et al. (2002). *Mental retardation: Definition, classification and systems of supports* (10 εκδ.). Washington DC: American Association on Mental Retardation.

- Luckasson, R., Coulter, D., Polloway, E., Reiss, S., Schalock, R., Snell, M., et al. (1992). *Mental retardation: Definition, classification, and systems supports* (9 εκδ.). Washington: American Association on Mental Retardation.
- Λουκέρης, Δ. (2000). *Το μάθημα "Μελέτη του Περιβάλλοντος" υπό το πρίσμα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης*. Δημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή. Ελλάδα.
- Λουκέρης, Δ. (2005). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Θεωρία & Πράξη*. Αθήνα.
- Λουκέρης, Δ., & Ταβουλάρη, Ζ. (2002). Εκπαίδευση για βιώσιμη ανάπτυξη η περιβαλλοντική εκπαίδευση στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Συγκριτική θεώρηση της θεματολογίας που αναδεικνύεται στα μαθήματα "Μελέτη του Περιβάλλοντος" και "Πρώτα βήματα στην επιστήμη" στην Ελλάδα και στην Κύπρο αντίστοιχ. Σε Α. Γαγάτσης, Λ. Κυριακίδης, Ν. Τσαγγαρίδου, Ε. Φτιάκα, & Μ. Κουτσούλης (Επιμ.), *VII Παγκύπριο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου*, (σσ. 113-122). Λευκωσία.
- Μαυρογονάτου, Ε. (2015). Ο χώρος ως ένα παιδαγωγικό εργαλείο συμμετοχής και ενδυνάμωσης για παιδιά με επιπρόσθετες εκπαιδευτικές ανάγκες. *Aeiforum*, (3), 11-13. Ανάκτηση από www.aeiforum.eu.
- Melber, L., & Brown, K. (2008). Not like a regular science class: Informal science education for students with disabilities. *The cleaning house: A journal of educational Strategies, Issues and ideas*, 82(1), 35-39. doi:10.3200/TCHS.82.1.35-39.
- Μητούλα, Ρ., Αστάρα, Ο., & Καλδής, Π. (2008). *Βιώσιμη Ανάπτυξη: Έννοιες- Διεθνείς & Ευρωπαϊκές Διαστάσεις*. Αθήνα: Rosili.
- Minotou, C., Mniestris, A., & Paraskevoudou, J. (2011). Enabling the disabled through acoustic ecology and environmental education by listening to the ecosystem of the turtle. *Full length research*, 2(12), 1759-1764.
- Mirrahmi, S., Tawil, N., Abdullah, N., Surat, M., & Usman, I. (2011). Developing Conducive Sustainable Outdoor Learning: The Impact of Natural Environment on Learning, Social and Emotional Intelligence. *The 2nd International Building*

- Control Conference 2011*, (σσ. 389 – 396). University Kebangsaan Malaysia.
doi:10.1016/j.proeng.2011.11.181.
- Moorea, A., Daniel , K., & Thomas, A. (2016). Engaging Students in Science through a Nature Hike: A Case of Two Students with ADHD. *American Journal of Undergraduate Research*, 13(2), 1-10. Ανάκτηση από www.ajuronline.org.
- Μπεκιαρίδου, Α. (2005). Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στην ειδική αγωγή. *1ο Συνέδριο σχολικών προγραμμάτων και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης*, (σσ. 512-516). Ισθμός Κορίνθου.
- Ντολιοπούλου, Ε. (2005). *Η εφαρμογή της μεθόδου project σε ελληνικά νηπιαγωγεία*. Αθήνα: Τυπωθητώ-Δαρδάνος.
- Oech, R. (1998). *A Whack on the Side of the Head: How You Can Be More Creative*. New York: A Time Warner Company.
- Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό. (1989). *Λήμμα: Ειδική Αγωγή*. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2004). *Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για μαθητές με ελαφριά και μέτρια νοητική υστέρηση*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας , Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού.
- Παντελιάδου, Β., & Λαμπροπούλου, Σ. (2000). Η ειδική Αγωγή στην Ελλάδα. Σε Α. Κυπριώτης (Επιμ.), *Πρακτικά Πανευρωπαϊκού Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής*, (σσ. 156-170). Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Επιστημών Αγωγής, ΠΤΔΕ, Ρέθυμνο.
- Παπαδημητρίου, Β., (1998). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο: Μία διαχρονική θεώρηση*. Αθήνα: Τυπωθητώ.
- Παρασκευόπουλος, Σ.(χ.χ.). *Άτομα με αναπηρία και ΠΕ*. Ανακτήθηκε από <http://eclass.uth.gr/eclass/modules/document/file.php/SEAC103/PERIVALLONTIKI%20EKPAIDEVSI%206.pdf>.

- Pennington, F., & Luszcz, M. (1975). Some functional properties of iconic storage in retarded and nonretarded subjects. *Memory & Cognition*, 3(3), 295-301. doi:10.3758/BF03212914.
- Περιβαλλοντική οργάνωση isea. (2017). *Οδηγός περιβαλλοντικής εκπαίδευσης Αμεα*.
- Πέτρου, Σ., & Κορφιάτης, Κ. (2015). Οι Σχολικοί Κήποι ως Καινοτόμα Περιβάλλοντα Μάθησης: Το Εκπαιδευτικό Υλικό «Σχολικοί Λαχανόκηποι: Σκέφτομαι-Συεργάζομαι-Δρω». *Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, 8(53). Ανάκτηση από <https://www.peakremagazine.gr/issue/482>.
- Poirier-Proulx, L. (1999). *La résolution de problèmes en enseignement. Cadre référentiel et outils de formation*. Paris: De Boeck & Larcier.
- Πολυχρονοπούλου, Σ. (2012). *Παιδιά και Έφηβοι με Ειδικές Ανάγκες και Δυνατότητες*. Αθήνα.
- Ratz, C., & Lenhard, W. (2013). Reading skills among students with intellectual disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 1740–1748.
- Reynolds, B.A., Zupanick, C.E., & Dombek, M. (2017). Effective Teaching Methods For People With Intellectual Disabilities. Ανάκτηση από www.Mentalhelp.net
- Riyadi, M., Sugiyanto, & Hidayatullah, M. (2017). Physical education as medium to mentally retarded students' self developments. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, 3(2).
- Stavrianos, A., & Spanoudaki, A. (2015, April). The impact of environmental educational program of a school garden on pupils with intellectual disabilities - A comparative approach. *Open Journal of Social Sciences*, (3), 39-43. doi:10.4236/jss.2015.34005.
- Stoyanova, E. (2000). Empowering students' problem solving via problem posing. *Australian Mathematics Teacher*, 25(1), 33–37.
- Sturomski, N. (1997). Teaching students with learning disabilities to use learning strategies. *NICHCY NewsDigest*, 25. Washington, DC: National Information Center for Children and Youth with Disabilities.

- Szczytko, R., Carrier, S., & Stevenson, K. (2018). Impacts of Outdoor Environmental Education on Teacher Reports of Attention, Behavior, and Learning Outcomes for Students With Emotional, Cognitive, and Behavioral Disabilities. *Frontiers in Education*, 3, 1-10. doi:10.3389/educ.2018.00046.
- Τραγούδη, Γ. (2014). Αντιλήψεις του προσωπικού των ειδικών σχολείων της Α' Αθήνας για την περιβαλλοντική εκπαίδευση. *Ε.Λ.Ε.ΕΤ.Π.Ε.Α- Ελληνική Επιστημονική Εταιρεία Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης για την Αειφορία*, (σσ. 73-75). ΕΚΠΑ, Αθήνα.
- UNESCO. (1976). *The international workshop on environmental education. (Belgrade, Yugoslavia, 1975). Final report*. Paris.
- UNESCO. (1978). *Intergovernmental conference in environmental education (Tibris, USSR, 1977)*. Paris.
- Unesco. (1984). *Evaluating Environmental Education. A practical guide for teachers*.
- Venkataraman, B. (2008). Why Environmental Education? *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 50(5), 8-11. doi:10.3200/ENVT.50.5.8-11.
- ΦΕΚ304Β. (2003). *Παιδαγωγικό Ινστιτούτο*. Ανάκτηση από <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>
- ΦΕΚ199. (2008). *Παιδαγωγικό Ινστιτούτο*. Ανάκτηση από http://www.pi-schools.gr/special_education_new/ftp/nomoi/Nomoi-E-A/N.%203699%20-%202008%20-%20FEK.%20199%20-A-%202-10-2008.pdf
- Φλογαΐτη, Ε. (1998). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φλογαΐτη, Ε. (1999). Προσεγγίσεις στην αξιολόγηση και την περιβαλλοντική εκπαίδευση. *Περίληψεις Ανακοινώσεων 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου για την περιβαλλοντική εκπαίδευση*. Αθήνα *Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία*, (σσ. xi-xx). Αθήνα: ΠΕΕΚΠΕ.
- Φλογαΐτη, Ε. (2006). *Εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Φλογαΐτη, Ε., & Λιαράκου, Γ. (2007). *Από την περιβαλλοντική εκπαίδευση στην εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη*. Αθήνα: Νήσος.
- Φράγκου, Ε. (2017). *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία : Εννοιολογικές και διδακτικές προσεγγίσεις από τους εκπαιδευτικούς*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ελλάδα. Ανάκτηση από <http://ikee.lib.auth.gr/record/292992/files/GRI-2017-19999.pdf>
- Χαλεπλής, Σ. (2008). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Μια διάσταση της εκπαίδευσης που συμβάλλει στο χτίσιμο μιας νέας κοσμοαντίληψης για το περιβάλλον και τον άνθρωπο. *Επιστημονικό Βήμα*, (9), 195-174.
- Χαρίτου, Σ. (2005). Νοητική Καθυστέρηση. *Special Education*. Ανάκτηση από <https://www.specialeducation.gr/frontend/article.php?aid=236&cid=71>
- Χρηστάκης, Κ., Κρητικού, Α., Μαγκούτη, Ζ., Μπαλκίζας, Ν., Μπελεγράτη, Χ., & Υφαντή, Ε. (2013). Προγράμματα και Στρατηγικές διδασκαλίας για παιδιά και εφήβους με Νοητική Υστέρηση. *3ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ειδικής Αγωγής με Διεθνή Συμμετοχή*, (σσ. 1-40) . Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών.
- Χριστιάς, Ι. (1991). *Μελέτη του Περιβάλλοντος*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- World Health Organization (WHO). (2001). *Mental Health- New Understanding, New Hope*.